

Sportverenigingen in beeld bij de Wmo

De rol van de gemeente bij de samenwerking
tussen de sociale sector en sportverenigingen

Kenniscabier

Niels Hermens
Anna Jansma
Erik van Marissing

Sportverenigingen in beeld bij de Wmo

*De rol van de gemeente bij de samenwerking
tussen de sociale sector en sportverenigingen*

Niels Hermens
Anna Jansma
Erik van Marissing

April 2013

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Doelstelling en onderzoeksvragen	8
2	De maatschappelijke rol van sportverenigingen	11
2.1	Tegenstrijdige belangen?	11
2.2	De rol van de gemeente	14
2.3	Slotbeschouwing literatuur	17
3	Voorbeeldpraktijken	19
3.1	De praktijk	19
3.2	De rol van de gemeente: faciliteren en ondersteunen	22
3.3	Vraagstukken voor de toekomst: knelpunten en wensen	23
3.4	Conclusies praktijkvoorbeelden	24
4	De visie van gemeenten	27
4.1	Gemeenten als verbindende partij	27
4.2	Sturen op kwaliteit	28
4.3	Ondersteuning en deskundigheidsbevordering	29
4.4	Conclusies expertmeeting beleidsmedewerkers gemeenten	30
5	Landelijke partijen en landelijk sportbeleid	33
5.1	De praktijk	33
5.2	De rol van de gemeente	36
5.3	Ontwikkelingen in het nationale sportbeleid: sport en bewegen in de buurt	37
6	Conclusies en handreiking voor gemeenten	39
6.1	Conclusies	39
6.2	De rol van de gemeente: handreikingen voor beleidsmedewerkers	42
6.3	De toekomst	47
	Literatuur	49

1 *Inleiding*

Een van de manieren om de participatie van kwetsbare groepen in de samenleving te bevorderen is door iedereen de mogelijkheid te bieden om te sporten bij een sportvereniging. De Klerk, Gilsing en Timmermans (2010) constateren in de evaluatie van de Wmo echter dat veertig procent van de mensen die een aanvraag indienen, door beperkingen minder participeert in vrijetijdsbestedingen. Specifiek voor sportdeelname onder jeugdigen tussen de 4 en 16 jaar zien we dat 61 procent van de jeugdigen met emotionele gedragsproblemen, bijvoorbeeld zeer teruggetrokken kinderen, lid is van een sportvereniging, ten opzichte van 72 procent van hun leeftijdsgenoten zonder dit type gedragsproblemen (Breedveld et al. 2010).

In deze rapportage bespreken we hoe gemeenten de samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector, zoals opvang- en welzijnsinstellingen, tot stand kunnen laten komen en in stand kunnen houden. Ten eerste om de (sport)participatie van kwetsbare groepen¹ te bevorderen. Ten tweede om organisaties uit het sociale domein te ondersteunen bij het gericht gebruik maken van sport bij het werken aan hun doelstellingen. Op basis van literatuuronderzoek, casusonderzoek en interviews met deskundigen geven we beleidsmedewerkers van gemeenten handreikingen om deze samenwerking te stimuleren en te begeleiden.

Waarom sportdeelname voor kwetsbare groepen belangrijk is

Dat kwetsbare groepen minder sporten is begrijpelijk. Zij hebben vaak te maken met problemen op verschillende leefgebieden. Mensen met financiële problemen hebben vaak geen budget om de contributie van een

1 Kwetsbare groepen definiëren we als mensen bij wie de verhouding tussen draaglast en draagkracht onevenwichtig is (De Gruijter & Van Marissing, 2011). Beperkingen die de zelfredzaamheid en participatiemogelijkheden aantasten (de draaglast) zijn bij deze groep groter dan de hulpmiddelen die deze beperkingen compenseren (de draagkracht), zoals inkomen en een sociaal netwerk. Voorbeelden van kwetsbare groepen zijn jeugdigen die kampen met problemen in het opgroeien, mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een psychosociaal probleem, slachtoffers van huiselijk geweld, mensen in de geestelijke gezondheidszorg en mensen in de verslaafdenopvang.

sportvereniging te betalen. En voor mensen met een psychiatrische beperking of lichamelijke klachten kan het sporten bij een sportvereniging stressvol zijn. Dit is jammer, want juist deze groepen kunnen veel baat hebben bij de mogelijke positieve effecten van sportdeelname. Wetenschappelijk onderzoek toont immers aan dat sportdeelname niet alleen een positief effect heeft op de gezondheid - voldoende beweging verkleint de kans op hart- en vaatziekten en verschillende vormen van kanker (Hildebrand, Chorus & Stubbe, 2010) - maar onder bepaalde condities ook positief samenhangt met verschillende sociale en sociaalpsychologische kenmerken.

Mensen die sporten hebben meer zelfvertrouwen, vertonen minder antisociaal gedrag, en hebben meer vertrouwen in andere mensen dan mensen die niet sporten. Of sprake is van een causale relatie is echter afhankelijk van de condities waaronder mensen sporten.² Sportdeelname kan aldus een middel zijn om persoonlijke doelen binnen hulpverleningstrajecten van bijvoorbeeld de maatschappelijke opvang of de geestelijke gezondheidszorg te verwezenlijken. Opvanginstellingen kunnen sportdeelname bijvoorbeeld gericht inzetten om het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van hun cliënten te bevorderen. Zeker als zij de condities beïnvloeden waaronder de sportactiviteit plaatsvindt (Boonstra & Hermens, 2011a).

Beleidsachtergrond

Binnen het sociaal beleid worden verantwoordelijkheden gedecentraliseerd van het rijk naar lokale overheden. Concreet betekent dit dat gemeenten onder andere verantwoordelijk worden voor de functiebegeleiding binnen de AWBZ (1 januari 2013) en de jeugdzorg (in 2015). Met de decentralisatie van de functiebegeleiding zijn gemeenten verantwoordelijk geworden om de zelfredzaamheid van kwetsbare groepen te behouden of te compenseren, zodat opname of verwaarlozing wordt voorkomen. Binnen gemeenten zet de decentralisatie zich voort: gemeenten verschuiven de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van het sociale beleid naar organisaties uit de sociale sector, vrijwilligersorganisaties en burgers. De vraag is nu hoe gemeenten dit regisseren. Hoe kunnen zij professionele organisaties, vrijwilligersorganisaties en burgers stimuleren tot en begeleiden bij de uitvoering van sociaal beleid? En hoe kunnen gemeenten succesvolle samenwerking tussen verschillende organisaties bevorderen?

2 Zie Boonstra & Hermens (2011b) voor een Nederlandse samenvatting van wetenschappelijke literatuur.

De verenigingssport is de grootste sfeer binnen de Nederlandse vrijwilligerssector. Ruim dertig procent van alle Nederlandse vrijwilligers, oftewel één op de tien Nederlanders, is vrijwilliger in de sportsector (Dekker & De Hart, 2010). Vrijwilligers van sportverenigingen hebben een bepaalde maatschappelijke betrokkenheid. Zij zetten zich vrijwillig in voor de organisatie van sportactiviteiten. Daarnaast is de sportvereniging een plek waar kwetsbare groepen op een laagdrempelige wijze kunnen participeren in de samenleving en in contact kunnen komen met andere mensen. Om deze redenen veronderstellen de rijksoverheid en lokale overheden dat een deel van de sportvrijwilligers ook een rol zou kunnen vervullen bij de organisatie van sportaanbod voor kwetsbare groepen.

Sportverenigingen kunnen op deze manier bijdragen aan het bereiken van doelstellingen van de Wmo. De praktijk is echter genuanceerd. Sportverenigingen zijn immers opgericht met de gedachte sportaanbod te organiseren en slechts een deel van de sportverenigingen beschikt over vrijwilligers die willen en kunnen werken met kwetsbare doelgroepen. Als we verwachten dat sportdeelname bij een sportvereniging de participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare groepen kan bevorderen, moet de vraag worden beantwoord hoe gemeenten samenwerking tussen hulpverleningsorganisaties en sportverenigingen tot stand kunnen laten komen en in stand kunnen houden.

Handreiking voor gemeenten

De handreikingen waar deze rapportage mee afsluit zijn opgesteld tegen de achtergrond van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), die op 1 januari 2007 is ingevoerd, en de recente en toekomstige verschuivingen van verantwoordelijkheden in het sociale beleid. Het doel van de Wmo is dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en dat ze volwaardig mee kunnen doen in de samenleving, al dan niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. De wet is daarom te typeren als inclusief beleid, dat zowel kwetsbare- als niet-kwetsbare burgers aangaat. Gemeenten zijn vrij om te bepalen hoe zij binnen de gestelde kaders lokaal invulling geven aan de Wmo. Sommige gemeenten hebben de wet geïncorporeerd in het bestaande beleid, andere gemeenten grijpen de Wmo aan om innovatieve aanpakken te stimuleren (Huygen, Van Marissing & De Meere, 2009).

Ook het programma *Sporten en bewegen in de buurt* van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport dient als uitgangspunt voor de handreikingen. Het doel van dit programma is dat iedereen in Nederland, ook kwetsbare groepen, in de eigen buurt de mogelijkheid heeft om te sporten en te

bewegen. Afhankelijk van de lokale situatie ontstaat er een grote variëteit aan sportprojecten die moeten bijdragen aan maatschappelijke doelstellingen.

1.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Deze rapportage richt zich op gemeenteambtenaren die zich bezighouden met de Wmo, het sociale domein en/of de sportsector. De bedoeling is dat het hen handvatten biedt bij het tot stand laten komen en het in stand houden van samenwerking tussen professionele organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen, om zo de sportdeelname van kwetsbare burgers te vergroten. Hiertoe beantwoorden we drie onderzoeksvragen die we bekijken vanuit het perspectief van de organisaties uit het sociale domein, de sportvereniging, en de gemeente.

- 1. Wat zijn bij samenwerking op het terrein van de sport de gegeven rollen van sportverenigingen, zorg- en welzijnsorganisaties en de gemeente?*
- 2. Wat zijn bij samenwerking op het terrein van de sport de gewenste rollen van sportverenigingen, zorg- en welzijnsorganisaties en de gemeente?*
- 3. Hoe kunnen gemeenten de samenwerking tussen zorg- en welzijnsorganisaties en sportverenigingen aansturen en bijsturen?*

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is een literatuurstudie verricht (hoofdstuk 2), zijn drie praktijkvoorbeelden onderzocht (hoofdstuk 3), heeft een focusgroep bijeenkomst met gemeenteambtenaren plaatsgevonden (hoofdstuk 4) en zijn interviews afgenomen met deskundigen (hoofdstuk 5). De literatuurstudie omvat literatuur over de organisatie van maatschappelijke activiteiten op sportverenigingen³ en over de samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties. De praktijkvoorbeelden die we hebben onderzocht gaan over de samenwerking tussen sportverenigingen en hulpverlenings- en opvanginstellingen: de Tilburgse opvanginstelling Kompaan

3 Maatschappelijke activiteiten bij sportverenigingen zijn activiteiten aanvullend aan de kernactiviteit, namelijk de organisatie van de sport. Zo zijn er sportverenigingen waar mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt voor hun re-integratietraject de accommodatie van een sportvereniging schoonmaken of sportverenigingen waar mensen met een lichamelijke beperking kunnen sporten.

en De Bocht, de vrouwenopvang van Fier Fryslân en de Rotterdamse organisatie Pameijer. Om de conclusies en aanbevelingen aan te scherpen is het conceptrapport ten slotte voorgelegd aan Sanne Scholten (Rotterdam Sportsupport) en Nanne Boonstra (Stichting De Verre Bergen).

2 *De maatschappelijke rol van sportverenigingen*

Gemeenteambtenaren op de terreinen welzijn en sport kunnen gezamenlijk de samenwerking tussen lokale sportverenigingen en professionele organisaties uit het sociale domein tot stand laten komen en in stand houden. De vraag is echter of zij van vrijwilligers op sportverenigingen kunnen en mogen verwachten dat zij aandacht besteden aan sportaanbod voor kwetsbare groepen. En dat vrijwilligers daarbij de sociale condities van de sportactiviteit beïnvloeden op een manier dat kwetsbare groepen er veilig en prettig kunnen sporten, en zich tijdens het sporten bovendien positief kunnen ontwikkelen. Kan van vrijwilligers worden verwacht dat zij bepaalde vaardigheden ontwikkelen? En in hoeverre kunnen professionals worden betrokken zonder dat dit het vrijwillige karakter van de sportvereniging schaadt?

In dit hoofdstuk bespreken we wat er in de Nederlandse en in de internationale onderzoeksliteratuur bekend is over bovenstaande vragen. De verschillende belangen en perspectieven van de sportvereniging, de gemeenteambtenaar, en de hulpverlener of welzijnswerker worden in beeld gebracht. Daarna bespreken we enkele studies die inzicht geven in hoe de gemeente met de verschillende belangen en perspectieven kunnen omgaan. Kortom, dit hoofdstuk gaat over wat in de literatuur bekend is over de dynamiek die gepaard gaat met een bredere maatschappelijke rol van sportverenigingen, en over hoe gemeenten hiermee om kunnen gaan. We bespreken dit vanuit een breed perspectief wat we in hoofdstuk 3 verdiepen met praktijkvoorbeelden van samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties uit het sociale domein.

2.1 *Tegenstrijdige belangen?*

Sportverenigingen die drijven op de inzet van vrijwilligers en professionele organisaties binnen de sociale sector hebben verschillende belangen en hanteren verschillende werkwijzen. In deze paragraaf zetten we deze verschillen uiteen.

Verskillende perspectieven en belangen

Boessenkool, Waardenburg en Lucassen (2011) concluderen dat veel beleidsmedewerkers bij gemeenten anders aankijken tegen sportverenigingen dan de bestuurders en leden van de sportverenigingen zelf. Vanuit het verenigingsperspectief bestaat een sportvereniging door de passie die de bestuurders, vrijwilligers en leden hebben voor de sport. Dit perspectief staat voor vrijwiligheid en autonomie. Vanuit het beleidsperspectief worden sportverenigingen volgens de auteurs echter steeds vaker gezien als een instrument voor het oplossen van sociaal-maatschappelijke problemen. Dit perspectief staat volgens hen voor doelrealisatie, professionaliteit en sturing.

Een rol in het vervullen van beleidsdoelstellingen hoeft de passie en het plezier van de bestuurders, de vrijwilligers en de leden van een sportvereniging echter niet in de weg te staan. Er zijn sportverenigingen waar leden en vrijwilligers zich met passie en plezier inzetten voor sociaal-maatschappelijke doelen. Zo ondernemen de sportverenigingen die deelnemen aan het Rotterdamse Sportplusprogramma 'Dertig clubs helpen Rotterdam vooruit' op eigen initiatief maatschappelijke activiteiten. Een van deze sportverenigingen, die Sportplusverenigingen worden genoemd, organiseert samen met een grote welzijnsinstelling sportaanbod voor mensen met psychosociale beperkingen, zoals straatvrees en depressieve klachten.

De organisatie en uitvoering van maatschappelijke activiteiten levert de Sportplusverenigingen zelf ook iets op. Leden zijn trotser op hun sportvereniging, het imago van de sportvereniging verbetert en nieuwe vrijwilligers die andere dan sporttechnische, logistieke of bestuurlijke taken willen verrichten, dienen zich aan. Voorwaarde voor het slagen van maatschappelijke activiteiten op sportverenigingen is dat deze aanliggen tegen de kernfunctie van de sportvereniging, het organiseren van sportaanbod op de verenigingslocatie (Hermens, Jansma, De Meere & Verhoogt, 2012). Het is daarom belangrijk dat maatschappelijke activiteiten die sportverenigingen organiseren altijd verbonden zijn aan de sport zelf en plaatsvinden op de verenigingsaccommodatie. Kennismakingstrainingen op de sportvereniging voor basisschoolleerlingen of mensen met ernstig overgewicht, liggen dichterbij tegen de kernactiviteit van de sportvereniging dan bijvoorbeeld een huiswerkklas op de sportvereniging of het verzorgen van sportaanbod in de wijk.

Verskillende werkwijzen

Vanuit beleidsperspectief is het wenselijk dat sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector met elkaar samenwerken. Dit gaat echter niet vanzelf, omdat de werkwijzen, cultuur en doelstellingen van beide

typen organisaties sterk verschillen. Zo beschrijft Janssens (2011:26) dat sportverenigingen zich kenmerken *‘door een informele manier van management: weinig hiërarchie, weinig op papier, onduidelijke verdeling van taken en verantwoordelijkheden, multitasking, beleid en uitvoering lopen door elkaar heen, communicatie en besluitvorming zijn informeel.’* Vrijwilligers die deze informele werkwijze hanteren, vinden het soms lastig om samen te werken met professionele organisaties die een meer bureaucratische werkwijze hanteren. Aan de andere kant merken sociale professionals dat een deel van de vrijwilligers op sportverenigingen niet over de vaardigheden beschikt die nodig zijn om sportactiviteiten voor speciale doelgroepen te begeleiden. Ten slotte wordt de samenwerking bemoeilijkt doordat professionals hoofdzakelijk overdag bereikbaar zijn en veel vrijwilligers juist vooral in de avonden, buiten werktijden (Hermens et al, 2012).

Als organisaties uit de sociale sector sportactiviteiten op sportverenigingen willen gebruiken als middel bij het bereiken van de doelstellingen van hun ondersteuningstrajecten, is het belangrijk dat de sportactiviteit plaatsvindt onder bepaalde sociale condities. Dit zijn onder andere een positieve relatie tussen trainer en speler, aandacht voor het ontwikkelen van vaardigheden die ook van belang zijn buiten de sport en - bij jeugdsport - de betrokkenheid van ouders. Deze sociale condities, of voorwaarden, vergroten de kans dat deelname aan een sportactiviteit bijdraagt aan de ontwikkeling van sociaal-emotionele en sociaal psychologische kenmerken en vaardigheden, zoals zelfvertrouwen, zelfregulatie en prosociaal gedrag (Haudenhuyse, Theeboom & Coalter, 2012; Diamonds & Lee, 2011; Sandford, Duncombe & Armour, 2008). Dat een sportactiviteit plaatsvindt onder positieve sociale condities is daarnaast belangrijk omdat het de kans vergroot dat specifieke doelgroepen deelnemen aan de sportactiviteit. Neem vrouwen in de vrouwenopvang. Voor hen is het belangrijk dat de sportactiviteit plaatsvindt in een sociaal veilige omgeving.

Zorg dragen voor deze sociale condities vraagt van vrijwilligers bepaalde competenties en vaardigheden. Een deel van hen beschikt hierover, een deel ook niet. Verschillende organisaties, waaronder sportbonden en landelijke partijen zoals Gehandicaptensport Nederland ontwikkelen en verzorgen daarom cursussen, handreikingen en andere bijscholingstrajecten voor vrijwilligers. Het is echter de vraag of vrijwilligers kunnen worden verplicht deze te volgen (Stavenuiter, Van Dongen & Van den Toorn, 2012). Een andere oplossing zou zijn dat betaalde krachten - professionals - werkzaamheden verrichten op en voor sportverenigingen, zoals een combinatiefunctionaris die

op een sportvereniging trainingen verzorgt voor leerlingen uit het speciaal onderwijs.

Aan de ene kant zorgt de inbreng van professionals er op sportverenigingen voor dat de kwaliteit van de sportactiviteiten voor kwetsbare groepen gewaarborgd is en blijft, en dat vrijwilligers en leden professioneel worden ondersteund en/of aangestuurd. Aan de andere kant kunnen professionals die werken op een sportvereniging zorgen voor verontwaardiging bij vrijwilligers (zie ook Uitermark & Van Beek, 2010). De één zet zich vrijwillig in, terwijl de ander voor dezelfde werkzaamheden betaald krijgt. Dit kan het vrijwillige karakter van de sportvereniging in gevaar brengen (Janssens, 2011). Een studie van Lucassen (2010) toont echter aan dat dit bij eerdere professionaliseringslagen in de verenigingssport niet is voorgevallen.

Er zijn verschillende factoren die de kans op succesvolle samenwerking tussen professionele organisaties en sportverenigingen vergroten. Lucassen en Van der Roest (2011) beschrijven drie voorwaarden: een duidelijke overlegstructuur en een duidelijke verdeling van taken en verantwoordelijkheden, overeenstemming over de verwachtingen van de samenwerking, en formalisering van de samenwerking. In het Sportplusprogramma formaliseren Rotterdam Sportsupport en de Sportplusverenigingen de maatschappelijke ambities van de sportverenigingen door op de accommodatie van de sportclub een bord op te hangen met het logo van het Sportplusprogramma en het logo van de sportvereniging.

2.2 De rol van de gemeente

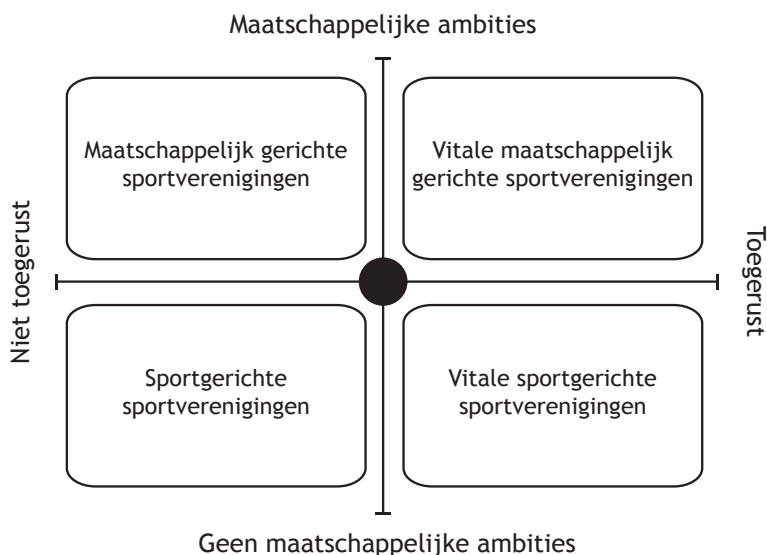
De organisatiestructuur van de sportvereniging is een aandachtspunt voor gemeenteambtenaren die willen dat sportverenigingen in hun gemeente zich inzetten voor het bereiken van maatschappelijke doelstellingen. Zij moeten het vermogen hebben om de emoties van de sport op waarde te schatten en om rekening te houden met de kenmerken die de sport aantrekkelijk maken en onderscheiden van andere activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn de combinatie van samenwerking en competitie, de emotionele verbondenheid aan een sportvereniging (Janssens, 2011: 11). Samengevat moeten gemeenteambtenaren het vermogen hebben om te gaan met de cultuur van sportverenigingen, die soms beperkt veranderingsgezin is en vaak gericht is op het realiseren van interne doelen, zoals het organiseren van sport. We bespreken in deze paragraaf de diversiteit aan sportverenigingen en literatuur over

manieren om samenwerking tussen ongelijksoortige organisaties goed te laten verlopen.

Diversiteit aan sportverenigingen

Als beleidsmedewerkers van gemeenten maatschappelijke activiteiten op sportverenigingen tot stand willen laten komen moeten zij allereerst oog hebben voor de grote diversiteit aan sportverenigingen. De Groot (2008) beschrijft in dit verband type A, type B en type C sportverenigingen. Type A sportverenigingen zijn grote sterke sportverenigingen die al maatschappelijk betrokken zijn en volgens de auteur van extra waarde kunnen zijn voor de samenleving. Type B sportverenigingen zijn sportverenigingen die zich bewust zijn van hun mogelijke maatschappelijke rol en daar ook graag aan willen voldoen, maar waarbij bepaalde randvoorwaarden (nog) ontbreken. Type C sportverenigingen zijn de vaak kleine sportverenigingen die er, buiten het feit dat zij maatschappelijke participatie via sport faciliteren, bewust voor kiezen om niet breder maatschappelijk actief te zijn. Wij voegen hier nog een vierde type aan toe: sterke sportverenigingen die wel zijn toegerust om een bredere maatschappelijke te vervullen, maar geen maatschappelijke ambities hebben. Figuur 1 geeft dit schematisch weer.

Figuur 1 Verschillende typen sportverenigingen

Vooropgesteld moet worden dat het ene type sportvereniging niet beter of slechter dan het andere. Iedere sportvereniging is op een eigen manier van waarde is voor de samenleving. Een kleine sportvereniging met een specifiek groep leden betekent vaak veel voor het sociale netwerk van de leden en de vrijwilligers, die graag sporten met gelijkgestemden en hier door het uitvoeren van bestuurlijke taken en vrijwilligerswerk vaardigheden ontwikkelen en hun sociale netwerk uitbreiden (zie bijvoorbeeld Verweel, Janssens & Rocques, 2005).

Het is nog onduidelijk welk percentage van de sportverenigingen valt onder de verschillende typen sportverenigingen. Dit is een interessante en relevante vraag. Zeker als een gemeente de samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector tot stand willen laten komen en in stand willen houden. We verwachten dat het grootste deel van de sportverenigingen sportgericht zijn. Een deel hiervan is vitaal, een deel minder vitaal. Een sportvereniging kan zowel maatschappelijk als sportgericht zijn. Omdat het in dit rapport gaat over maatschappelijke activiteiten van sportvereniging benoemen we deze hier als maatschappelijk gerichte sportverenigingen.

Begeleiden van samenwerking tussen sportverenigingen en professionals

Het 'Healthy Alliances (HALL) Framework', een model voor succesvolle samenwerking tussen verschillende typen organisaties in de gezondheidssector, kan beleidsmedewerkers van gemeenten handvatten bieden bij het leggen van verbindingen tussen sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector. Het op basis van wetenschappelijk onderzoek ontwikkelde model maakt onderscheid in factoren op drie niveaus: persoonlijke factoren, organisatiefactoren en factoren op het niveau van het samenwerkingsverband (Koelen, Vaandrager & Wagemakers, 2012). Persoonlijke factoren zijn de houding ten aanzien van de samenwerking, de ervaring met samenwerking met andere organisatietypen, het gevoel van gedeelde identiteit met het samenwerkingsverband en het vertrouwen van de individuen die vanuit de verschillende organisaties deelnemen aan het samenwerkingsverband in het samenwerkingsverband. Organisatiekenmerken zijn het beleid, de planningshorizon en mogelijkheden voor inkomsten van de samenwerkende organisatie.

De kenmerken op het niveau van het samenwerkingsverband zijn flexibel. Door hierop te sturen kunnen beleidsmedewerkers van gemeenten inspelen op de grotendeels constante persoonlijke factoren en organisatiefactoren. De onderzoekers beschrijven er acht: (1) een flexibele tijdsplanning, (2) geduld, (3) het creëren van een gedeelde missie, (4) verzorgen van een duidelijke

rolverdeling en verdeling van verantwoordelijkheden, (5) bouwen op de capaciteiten van de verschillende organisaties, (6) een duidelijke communicatiestructuur, (7) zichtbaarheid van de samenwerking en de resultaten ervan, en (8) een neutrale leider van het consortium die verschillende organisatieculturen begrijpt.

2.3 *Slotbeschouwing literatuur*

Gemeenten die willen dat sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector gezamenlijk sportaanbod voor kwetsbare groepen organiseren en uitvoeren hebben te maken met verschillende belangen en werkwijzen. Vrijwilligers op sportverenigingen organiseren sport vanwege hun passie voor de sport en het plezier dat zij eraan beleven, en doen dit vooral in hun vrije tijd. Professionals werken juist op tijden dat vrijwilligers slecht bereikbaar en beschikbaar zijn, en hanteren meer gestructureerde werkwijzen dan vrijwilligers. Werken met kwetsbare doelgroepen vraagt daarnaast om specifieke vaardigheden. Onder andere om te zorgen voor de positieve sociale condities, die ervoor zorgen dat kwetsbare groepen kunnen deelnemen aan de sportactiviteit. Niet alle vrijwilligers beschikken over deze vaardigheden, en het is de vraag of vrijwilligers kunnen worden verplicht deze vaardigheden te ontwikkelen door trainingen of andere bijscholingstrajecten. Het lijkt daarom noodzakelijk dat bij de uitvoering van sportactiviteiten voor kwetsbare groepen ook professionals worden betrokken.

Om samenwerking tussen sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector tot stand te laten komen zouden beleidsmedewerkers van gemeenten ten eerste oog moeten hebben voor de verschillende typen sportverenigingen in hun gemeente. Zij moeten weten welke sportverenigingen maatschappelijke ambities hebben en toegerust zijn voor de organisatie van sportaanbod voor kwetsbare groepen. Ten tweede kunnen beleidsmedewerkers deze samenwerking tot stand laten komen en in stand houden door binnen het samenwerkingsverband oog te hebben voor de persoonlijke kenmerken en organisatiekenmerken van de deelnemers. Het HALL Framework geeft eerste handvatten voor de wijze waarop beleidsmedewerkers van gemeenten dit kunnen doen.

3 *Voorbeeldpraktijken*

In dit hoofdstuk beschrijven we de bevindingen van onderzoek bij drie voorbeeldpraktijken waarin organisaties uit de sociale sector gericht samen werken met sportverenigingen om hun hulpverleningsdoelen te bereiken. De drie voorbeeldpraktijken vinden plaats bij Kompaan en De Bocht in Tilburg, Fier Fryslân in Leeuwarden (beiden aangesloten bij de Federatie Opvang), en GGZ instelling Pameijer in Rotterdam. Deze organisaties werken allen met kwetsbare groepen en zijn te typeren als opvanginstellingen en/of hulpverleningsinstellingen voor mensen met meervoudige problematiek. In paragraaf 3.1 bespreken we de samenwerking tussen deze organisaties en sportverenigingen in de praktijk, Voorts gaan we in paragraaf 3.2 in op de huidige en gewenste rol van de gemeente bij de samenwerking en stellen we in paragraaf 3.3 vast welke vraagstukken hieruit volgen voor de nabije toekomst. Het hoofdstuk is gebaseerd op interviews met betrokkenen bij de drie voorbeeldpraktijken.⁴

3.1 *De praktijk*

In deze paragraaf besteden we achtereenvolgens aandacht aan de doelgroepen van de drie organisaties en hun relatie met de Wmo, het ontstaan van de samenwerking tussen de organisaties en de sportverenigingen en aan het sportaanbod.

De doelgroep: relatie met de Wmo

De onderzochte organisaties zijn allen te typeren als hulpverleningsorganisaties die zich inzetten voor kwetsbare groepen, zoals jeugdigen met gedragsproblemen, mensen met een (licht) verstandelijke beperking of psychische problematiek en mensen uit de maatschappelijke opvang. Daar waar mogelijk

4 Een uitgebreide beschrijving van de drie voorbeeldpraktijken is te lezen in bijlage 1.

trachten de organisaties de zelfredzaamheid van hun cliënten te bevorderen en ervoor te zorgen dat zij weer aansluiting vinden bij de samenleving. Zij doen dit onder meer door het organiseren van begeleide activiteiten. Soms vinden deze intern plaats, zoals een cursus waarin jongeren met gedragsproblemen voor zichzelf op leren komen of sportactiviteiten in een ruimte binnen de instelling. Soms vinden deze activiteiten ook buiten de eigen organisatie plaats, bijvoorbeeld bij een sportvereniging of in een horecagelegenheid. Sommige activiteiten richten zich op individuele cliënten, andere op (kleine) groepen.

In het algemeen kunnen we vaststellen dat de drie hulpverleningsorganisaties sport, naast tal van andere mogelijke activiteiten, beschouwen als middel om persoonlijke doelen binnen hulpverleningstrajecten te bereiken. Een van de geïnterviewden vertelt dat nadrukkelijk wordt gekeken naar welke sport past bij de doelen van individuele cliënten:

‘Als het bevorderen van sociale contacten een doel is van het hulptraject, zoeken we een teamsport. Jeugdigen met (emotionele) problemen rond agressieregulatie hebben vaak baat bij een individuele sport zoals judo of taekwondo.’

Anderen hulpverleners wijzen erop dat de contacten met andere mensen op de sportvereniging een mogelijke brug zijn naar de samenleving. Weer anderen vertellen dat sporten de doelgroep meer zelfvertrouwen geeft.

Ontstaan van de samenwerking: initiatiefnemers en volgers

Zowel in Tilburg, als in Rotterdam, als in Leeuwarden, werken de hulpverlenings- en opvanginstellingen samen met sportverenigingen. Wie het initiatief heeft genomen voor die samenwerking verschilt. In Tilburg heeft de hulpverleningsorganisatie zelf contact gezocht met sportverenigingen om kwetsbare jongeren in de gelegenheid te stellen er te gaan sporten en er hun leerdoelen te verwezenlijken, zoals het omgaan met gezag of het in contact komen met andere mensen. Een van de geïnterviewden vertelt hierover:

‘Bij een sportvereniging kunnen jeugdigen met problemen ook gewoon sporter zijn.’

Kompaan en De Bocht heeft geen vast samenwerkingsverband met een of enkele sportverenigingen, maar werkt samen met verschillende sportverenigingen in de gemeente. De organisatie ontvangt daarbij financiële steun van de Stichting Zorgzaam voor Jeugd.

Ook in Leeuwarden is het initiatief ontstaan vanuit de sociale sector: tijdens een voetbaltraining voor meiden in de opvang ontdekte medewerkers

van Fier Fryslân dat ze daarmee voorzagen in een behoefte. De organisatie heeft daarop de samenwerking gezocht met lokale sportverenigingen en de gemeente en samen de onderdelen Movement en clubparticipatie binnen de Fier Sports Academy (FSA) opgericht. In Rotterdam is de samenwerking tussen Pameijer en voetbalvereniging Xerxes DZB ontstaan vanuit een bijeenkomst op de voetbalvereniging waarbij verschillende hulpverleningsinstanties aanwezig waren. De bijeenkomst vond plaats in het kader van het Sportplusprogramma en werd georganiseerd door Stichting Rotterdam Sportsupport, een onafhankelijke organisatie die zich inspant voor de sportverenigingen in de gemeente Rotterdam. De aanleiding voor de bijeenkomst was dat vrijwilligers van Xerxes DZB bij hun verenigingsondersteuner vanuit Rotterdam Sportsupport hadden aangegeven dat zij sportactiviteiten wilden organiseren voor cliënten van hulpverleningsinstellingen in Rotterdam. Inmiddels zijn er twee projecten opgezet waarbij tussen Pameijer en Xerxes DZB met elkaar samen werken.

Wanneer we de drie voorbeeldpraktijken vergelijken, zien we dat de samenwerking overal een andere oorsprong kent en dat samenwerking vaak voortkomt uit individuele ambities van medewerkers of vrijwilligers. De ene keer zijn het enthousiaste vrijwilligers op een sportvereniging, de andere keer medewerkers van een hulpverleningsinstelling die het belang van sport actief uitdraagt. Opvallend is dat de gemeente zich in alle voorbeeldpraktijken vooral reactief heeft opgesteld en een faciliterende en ondersteunende houding heeft. We komen hier op terug in paragraaf 3.2.

Sportaanbod

De sportactiviteiten binnen Kompaan en De Bocht, Pameijer en Fier Fryslân zijn divers van aard. Het betreft zowel individuele sport- en beweegactiviteiten, bijvoorbeeld zwemmen en fitness, als groepsactiviteiten, zoals voetbaltrainingen of vechtsporttrainingen in groepen. Pameijer organiseert voetbaltrainingen bij Xerxes DZB die worden begeleid door een vrijwilliger van de sportvereniging. Alleen mensen met een psychiatrische beperking die begeleiding krijgen van Pameijer nemen deel.

Bij Fier Fryslân en Kompaan en De Bocht stromen vrouwen in de vrouwenopvang en jeugdigen in de jeugdhulpverlening door naar sportverenigingen waar zij meedoen met de reguliere sportactiviteiten. Bij Kompaan en de Bocht is het de bedoeling dat ambulante hulpverleners dit onderwerp bespreken in het intakegesprek met alle jeugdigen. Of dit gebeurt is nog sterk afhankelijk van welke hulpverlener het gesprek voert. Bij Fier Fryslân is begeleiding naar een sportvereniging een vast onderdeel van de hulpverlening. Daar vinden tien sport- en beweeglessen binnen de opvanginstelling

plaats alvorens een mentor met iedere deelnemer bespreekt bij welke sportvereniging zij willen sporten.

Eerst sporten in een veilige omgeving, in de eigen instelling, in de eigen groep of met een aangepast aanbod, zoals bij Fier Fryslân, gebeurt vaker. Een ander voorbeeld hiervan zijn de individuele lessen die een taekwondotrainer geeft aan jeugdigen die in het kader van hun jeugdhulptraject bij Kompaan en De Bocht bij hem komen sporten. Wanneer cliënten positief reageren op het aangepaste sportaanbod en in staat worden geacht om deel te nemen aan regulier sportaanbod bij een sportvereniging, zoeken de hulpverleningsinstellingen samen met hun partners naar een passend aanbod. Eerst sporten in een veilige omgeving zorgt er ten slotte voor dat de deelnemers fysiek klaar zijn voor regulier sportaanbod.

Soms blijven de regels en omstandigheden ook bij sportactiviteiten buiten de instelling aangepast aan de mogelijkheden van de deelnemers, zoals bij de voetbaltrainingen voor cliënten van Pameijer. De trainingen vinden plaats in de eigen groep, onder andere omdat sommige cliënten met gezondheidsproblemen kampen, of omdat het bereiken van hulpverleningsdoelen niet gebaat is bij wedstrijdelementen als verliezen en groepsdruk.

Bij Kompaan en De Bocht wordt de praktische uitvoering verzorgd door een ambulant jongerenwerker, die onder andere zorg draagt voor de aanmelding bij de sportvereniging. Indien gewenst kan Kompaan en De Bocht hierbij een beroep doen op een sportcoach van de gemeente. Fier Fryslân neemt vrijwel alle taken zelf op zich, zoals het onderhouden van contacten met samenwerkingspartners en het verzorgen van cursussen voor trainers van sportverenigingen die aan de FSA meewerken. Bij alle drie de praktijkvoorbeelden heeft bij de hulpverleningsorganisatie iemand de verantwoordelijkheid voor het coördineren van de sportactiviteiten binnen het aanbod. Bij de meeste sportverenigingen met wie zij samenwerken hebben zij een vaste contactpersoon.

3.2 De rol van de gemeente: faciliteren en ondersteunen

In alle onderzochte voorbeeldpraktijken heeft de gemeente vooral een faciliterende en ondersteunende rol. De gemeente, of een gemeentelijke stichting, fungeert bijvoorbeeld direct of indirect als makelaar tussen de hulpverleningsinstellingen en sportverenigingen of levert deskundigheid die de verenigingen zelf niet in huis hebben (Rotterdam en Tilburg).

In Leeuwarden werkt de FSA samen met de sportambtenaar van de gemeente, die hen vooral helpt met subsidievraagstukken, en met de Wmo-ambtenaar, die hun eerste contactpersoon is bij de gemeente. De gemeente Tilburg heeft in een brochure voor organisaties uit het sociale domein in kaart gebracht welke sportverenigingen in de regio aanbod verzorgen voor kwetsbare groepen, of in staat zijn dit te creëren.

In Rotterdam zijn in het kader van het programma 'Dertig clubs helpen Rotterdam vooruit' Sportplusadviseurs van Rotterdam Sportsupport nauw betrokken bij het uitdenken van de maatschappelijke activiteiten die vrijwilligers van de Sportplusverenigingen zelf aandragen. Daarnaast zorgen zij samen met de sportverenigingen voor contacten met organisaties uit het sociale domein en voor draagvlak en continuïteit van mogelijke samenwerking. Rotterdam Sportsupport is geen onderdeel van de gemeente. Het programma 'Dertig clubs helpen Rotterdam vooruit' wordt dus niet uitgevoerd door de gemeente, maar wel gefinancierd door de gemeente Rotterdam.

Voor de toekomst hechten de betrokken zorgpartijen vooral belang aan de continuïteit en verdere professionalisering van de opgezette activiteiten en initiatieven. Zij zien de gemeente daarbij nadrukkelijk als de partij die het eventueel wegvallen van tijdelijke gelden en ondersteuning van andere partijen moet opvangen en die voor structureel contact tussen de sportverenigingen en partijen uit de sociale sector zorgt. Daarnaast geven de organisaties aan dat zij behoefte hebben aan meer deskundigheidsbevordering, bijvoorbeeld in de vorm van 'coaching on the job' van trainers en andere vrijwilligers, en aan kennisdeling tussen en met hulpverleners over sport als middel binnen hulpverlenings- en begeleidingstrajecten.

3.3 Vraagstukken voor de toekomst: knelpunten en wensen

De geïnterviewde betrokkenen geven aan dat de samenwerking in de drie onderzochte voorbeeldpraktijken goed verloopt. Niettemin zijn er elementen die de samenwerking kwetsbaar maken en de structurele borging van het sportaanbod voor kwetsbare groepen in de weg kunnen staan.

Ten eerste gaat het om elementen die te maken hebben met de sportverenigingen. Het komt voor, zo vertelt een van de respondenten, dat sportverenigingen bij grotere aantallen terugdeinzen of aangeven meer ondersteuning nodig te hebben van professionals. Sportverenigingen bestaan daarnaast bij de gratie van enthousiaste vrijwilligers en dat geldt zeker ook voor vrijwilligers die met bijzondere doelgroepen kunnen en willen werken. Het risico is

altijd aanwezig dat deze individuen om welke reden dan ook stoppen met hun activiteiten en dat het sportaanbod voor kwetsbare groepen daarmee wegvalt, zo vertellen de geïnterviewden. Tot slot blijken sommige cliënten angstig om tussen de reguliere leden te sporten. Daaruit maken we op dat zelfs sportverenigingen die graag willen niet zomaar allerlei bijzondere doelgroepen kunnen opnemen, maar dat de mogelijkheden mede afhankelijk zijn van de capaciteit en beschikbaarheid van faciliteiten (sportvelden, gymzalen), alsmede de mate waarin kan worden voorzien in deskundige begeleiding.

Ten tweede constateren we dat, net als bij sportverenigingen, ook aan de kant van zorg en hulpverlening de individuele inzet van medewerkers bepalend is. Niet alle hulpverleners en begeleiders denken direct aan sport als middel binnen de hulpverleningstrajecten en zetten zich daarom ook niet automatisch in voor een samenwerking met sportverenigingen. Meerdere respondenten geven daarom aan dat er vanuit de organisaties in de sociale sector structureel aandacht voor sport moet zijn. In Tilburg probeert Kompaan en De Bocht dit door erop te sturen dat hulpverleners bij intakegesprekken met nieuwe cliënten altijd vragen naar sportbehoefte.

Ten derde zien de geïnterviewden ook een risico aan de kant van de gemeente. In meerdere gesprekken kwam naar voren dat de gemeente wordt gezien als de partij die het overzicht zou moeten hebben over de sportbehoefte van kwetsbare groepen in de gemeente. In de praktijk is dit echter lastig zijn, omdat zij daarvoor afhankelijk is van derden, zoals zorgpartijen en welzijnsorganisaties.

3.4 Conclusies praktijkvoorbeelden

In dit hoofdstuk hebben we aan de hand van drie voorbeeldpraktijken bekeken hoe samenwerking tussen opvang- en hulpverleningsinstellingen en sportverenigingen tot stand komt en welke vraagstukken daarbij spelen. De analyse maakt duidelijk dat de hulpverleningsinstellingen vooral fungeren als vindplaats voor de sportbehoefte van bijzondere doelgroepen, en behoefte hebben aan plekken buiten de eigen organisatie waar zij sport kunnen gebruiken als middel bij het werken aan de hulpverleningsdoelen van hun cliënten. We constateren dat er sportverenigingen zijn die, al dan niet met ondersteuning van andere partijen, plaats kunnen bieden aan en/of activiteiten kunnen organiseren voor kwetsbare doelgroepen en dat de gemeente vooral tot taak heeft om beide sectoren op structurele basis met elkaar te verbinden en om te zorgen voor deskundigheidsbevordering bij vrijwilligers op sportverenigingen.

De samenwerking tussen de hulpverleningsinstellingen en sportverenigingen komt doorgaans niet van de ene op andere dag tot stand, maar vergt een lange aanloop. Er moet onder andere worden gekeken naar praktische zaken (beschikbaarheid van locaties) en inhoudelijke zaken (toerusting trainers en vrijwilligers), maar ook naar meer organisatorische zaken (borging, financiële dekking, etc.). Verder ontstaat samenwerking soms door spontane initiatieven, zoals de voetbaltraining voor de meiden van Fier Fryslân, die daarna uitgroeit tot een compleet sportprogramma voor vrouwen in de vrouwenopvang.

4 *De visie van gemeenten*

In het vorige hoofdstuk hebben we de totstandkoming en borging van de samenwerking tussen partijen uit de sociale sector, sportverenigingen en gemeenten belicht vanuit de praktijk. In dit hoofdstuk bespreken we dit vanuit het perspectief van de gemeenten. Op dinsdag 27 november 2012 organiseerden we een expertbijeenkomst, waarbij zeven beleidsmedewerkers van verschillende gemeenten aanwezig waren, alsmede een medewerker van het projectbureau Sport en Bewegen in de Buurt van de Vereniging Sport en Gemeenten. Tijdens deze bijeenkomst hebben we de bevindingen uit het onderzoek voorgelegd in de vorm van drie stellingen over taken, rollen en sturingsmechanismen. Daarnaast is gevraagd naar ondersteuningsbehoefte bij gemeenten die sport willen inzetten als middel om de zelfredzaamheid en participatie van kwetsbare burgers te vergroten. De resultaten van de expertbijeenkomst worden hieronder besproken.

4.1 *Gemeenten als verbindende partij*

De eerste stelling ging over de rol van de gemeente als partij die zorg- en welzijnspartijen en sportverenigingen met elkaar in contact kan, dan wel moet brengen. De deelnemers zien de gemeente als de partij die het contact tussen organisatie uit het sociale domein en sportverenigingen moet versterken, aangezien de gemeente vaak kennis heeft over zowel de sociale partijen als de sportverenigingen in de gemeente. Bij hen is daardoor bekend welke sportverenigingen in staat zijn om kwetsbare groepen op te vangen. De deelnemers vinden echter unaniem dat de gemeenten, groot en klein, naast ervoor zorgen dat hulpverleningsinstellingen en sportverenigingen elkaar weten te vinden, ook andere taken en verantwoordelijkheden hebben bij het bevorderen van sportdeelname onder kwetsbare groepen. In sommige situaties is een meer actieve rol van de gemeente nodig. Een van de aanwezige beleidsmedewerkers merkt hierover het volgende op:

‘De kans van slagen is te beperkt als je het hierbij [het zorgen dat hulpverleningsinstellingen en sportverenigingen elkaar weten te vinden] laat.’

In Utrecht zijn met het oog op het leggen van verbindingen tussen de sociale sector en sportverenigingen zogeheten beweegmakelaars aangesteld. Soms zijn dit soort maatregelen ook niet nodig, zo leert ons een voorbeeld uit Bloemendaal. Daar heeft een enthousiaste vrijwilliger op eigen houtje een voetbalactiviteit opgezet voor gehandicapte jongeren. Bij een dergelijk geval, zo geven anderen aan, moet de gemeente ervoor waken dat het initiatief niet teveel afhankelijk wordt van die ene enthousiaste persoon, maar moet de gemeente ook zorgen voor breder draagvlak binnen de sportvereniging.

Tot slot wordt opgemerkt dat gemeenten ook moeten bekijken wie er met elkaar worden verbonden. Willen de kwetsbare groepen en individuen zelf wel sporten? En past een sportvereniging daar wel bij hun vraag? Met andere woorden: men is het erover eens dat sport goed kan zijn voor verschillende kwetsbare groepen, maar dat wil niet automatisch zeggen dat het altijd mogelijk is en dat dit altijd bij een sportvereniging moet zijn. Het is maatwerk, waarbij soms meerdere wegen naar Rome leiden.

4.2 *Sturen op kwaliteit*

De tweede stelling ging in op de mogelijkheid om met subsidieverordeningen te sturen op kwaliteit. De deelnemers erkennen het belang van enige mate van gemeentelijke sturing hierbij, omdat veel organisaties uit de sociale sector volgens hen anders vooral intern sportaanbod blijven organiseren. Een van de deelnemers vertelt:

‘Sturing van de gemeente is belangrijk omdat ze [hulpverleningsinstellingen] anders alleen activiteiten in hun eigen kringetje organiseren, zonder contact met een sportvereniging’.

De deelnemers zien sturing als een manier om kwaliteit te waarborgen. Zo stopt de gemeente Amsterdam de samenwerking met sportaanbieders als deze niet voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen. Dit kan zijn omdat het materiaal niet voldoet aan de eisen, maar ook omdat sportleiders niet over de vaardigheden beschikken die nodig zijn bij het omgaan met kwetsbare groepen.

Een middel dat gemeenten gebruiken om te sturen op kwaliteit is het verlenen van subsidie. Daarom legden we de vraag voor of gemeenten

hulpverleningsinstellingen zouden kunnen korten op subsidie als zij geen gebruik maken van sport binnen hun werkmethoden. De deelnemers aan de expertmeeting waren het allen hiermee oneens. Het bezwaar tegen deze stelling richt zich met name op het feit dat zorg- en welzijnsorganisaties zeer verschillend van aard zijn, en niet zomaar kan worden verlangd dat zij sport als middel kunnen inzetten. Om dit te kunnen doen moet eerst inzicht zijn in welke organisaties sport gericht kunnen gebruiken bij het bereiken van hun doelstellingen.

Een tweede bezwaar is dat sociale professionals het als de taak van de gemeente zien om de kwaliteit van de sportactiviteit te waarborgen. Het gaat hierbij ook om de kwaliteit van activiteiten waar de gemeente zelf niet direct bij betrokken is, zoals bij initiatieven die opstartsubsidie krijgen vanuit de Sportimpuls. Es is volgens de aanwezigen vooral behoefte aan afstemming tussen de verschillende sportactiviteiten voor kwetsbare groepen: die activiteiten waarbij de gemeente betrokken is en de activiteiten waar de gemeente niet bij betrokken is. Voorts moet er volgens hen voldoende ruimte zijn om initiatieven vanuit het veld te laten ontstaan. Ruimte bieden voor eigen initiatieven heeft volgens de medewerker van het projectbureau sport en bewegen in de buurt niets te maken met de schaal van de gemeente: zowel in kleine als in grote gemeenten is een trend om steeds meer decentraal te regelen, en onbekendheid over de verschillende sportinitiatieven (voor kwetsbare groepen) komt overal voor.

4.3 Ondersteuning en deskundigheidsbevordering

De derde stelling had betrekking op het aspect van ondersteuning en deskundigheidsbevordering. De beleidsmedewerkers zien voor zichzelf een duidelijke rol op dit gebied. Bijvoorbeeld door als vraagbaak voor sportverenigingen te fungeren. Ook refereren ze aan het feit dat kwetsbare groepen regelmatig worden weggestuurd bij reguliere sportverenigingen, omdat een deel van de sportverenigingen onvoldoende zijn toegerust om met deze groepen om te gaan. Ondersteuning van vrijwilligers op sportverenigingen wordt op veel plekken in het land verzorgd door de provinciale sportraden of door private stichtingen die deels of geheel gefinancierd worden door de gemeente. In de gemeente Assen maakt Sport Drenthe rondes langs alle sportverenigingen om te voorzien in deskundigheidsbevordering. De Stichting Rotterdam Sportsupport verzorgt deskundigheidsbevordering voor trainers, vrijwilligers

en bestuurders van Rotterdamse sportverenigingen. In Amsterdam doen combinatiefunctionarissen dit.

Sportverenigingen kunnen volgens de deelnemers allerlei vragen en ondersteuningsbehoeften hebben. Hoe ga je bijvoorbeeld om met leden die een vorm van autisme hebben? En hoe zorg je dat kwetsbare groepen veilig kunnen sporten op de sportvereniging? De deelnemers aan de expertmeeting vinden niet dat de verantwoordelijkheid voor het beantwoorden van dit soort vragen volledig bij de gemeente ligt. Zeker als het gaat om het vergroten van het sportaanbod voor kwetsbare groepen, kunnen volgens hen ook sportbonden een rol spelen. Een argument dat zij aandragen is dat sportbonden ook de door hen gewenste ledengroei kunnen bereiken door zich op nieuwe doelgroepen te richten. Wat precies de taak van de sportbonden moet zijn op het gebied van deskundigheidsbevordering van vrijwilligers op sportverenigingen, wordt in de discussie echter niet duidelijk. Men is het erover eens dat deskundigheidsbevordering geen cursus is in de trant van ‘zo moet het’, maar dat meer moet worden gedacht in handvatten waarmee betrokkenen zelf aan de slag kunnen. Maatwerk dus.

Ondersteuningsbehoefte gemeenten

Tot slot vroegen we gemeenten, gegeven het voorgaande, welke ondersteuningsbehoeften zij zelf hebben en wie deze zou kunnen verzorgen; de sportbonden, het rijk of belangenverenigingen van organisaties uit de sociale sector. De voornaamste ondersteuningsbehoefte is ondersteuning in de vorm van kennis. Daarbij gaat het niet alleen om kennis over doelgroepen, maar ook om kennis in de vorm van goede voorbeelden. Deze verdienen volgens de aanwezigen een groter podium dan ze nu krijgen. Tot slot gaat het ook om kennis over het aanbod, waarbij over de gemeentegrenzen heen gekeken dient te worden: als er bij een buurgemeente al een speciaal aanbod is, hoeft de gemeente niet zelf ook een dergelijk aanbod te hebben.

4.4 Conclusies expertmeeting beleidsmedewerkers gemeenten

In de expertmeeting is uitvoerig gesproken over vraagstukken rond zorg, welzijn en sport en de rol die de gemeente daarbij zou kunnen, dan wel moeten vervullen. Allereerst blijkt dat de vraag altijd leidend is. Er moet voor worden gewaakt dat gemeenten niet het hele aanbod voor kwetsbare groepen gaan organiseren en van daaruit allerlei nieuwe activiteiten en projecten bedenken. Daarnaast geldt bij specifiek sportaanbod, net als bij regulier

sportaanbod, dat er altijd een bepaald kwaliteitsniveau moet zijn en dat het een taak is van de gemeente hierop toe te zien. Verder zijn gemeenten volgens de beleidsmedewerkers onmisbare schakels in het bevorderen van samenwerking tussen hulpverleningsorganisaties en sportverenigingen, teneinde sportdeelname van kwetsbare groepen te bevorderen of sport gericht te gebruiken als middel bij het bereiken van hulpverleningsdoelen. Van organisaties vanuit zorg en welzijn en sportverenigingen kan niet worden verlangd dat zij een volledig overzicht hebben van wat er allemaal om hen heen gebeurt op dit gebied. Ook in het contact met de bonden is schakelen door de gemeente gewenst. Ten slotte is sportaanbod voor kwetsbare groepen onherroepelijk maatwerk. Het vraagt om improvisatiekracht van alle partijen, waardoor het soms nog onduidelijk is hoe het structurele karakter van effectieve activiteiten en de inbreng van alle partijen kan worden geborgd.

5 *Landelijke partijen en landelijk sportbeleid*

Vertegenwoordigers van vier landelijke partijen zijn voor dit onderzoek geïnterviewd over hun visie op de samenwerking tussen professionele organisaties uit het sociale sector en sportverenigingen. Van NOC*NSF is Roland Rijshouwer, programmamanager Sport en bewegen in de buurt, geïnterviewd. Meta van Essen van het projectbureau Sporten en Bewegen in de Buurt van de VSG (Vereniging Sport en Gemeenten) is geïnterviewd als vertegenwoordiger van de gemeenten. Verder hebben we gesproken met Karen van Brunschot, projectleider van het programma Meedoen! bij de Federatie Opvang, als vertegenwoordiger van de maatschappelijke opvang, vrouwenopvang en beschermd en begeleid wonen. En ten slotte is ook Dirk Schaars van het NISB geïnterviewd, vanwege zijn betrokkenheid bij het programma ‘Beweegkuur’⁵. We bespreken in dit hoofdstuk de visie van deze deskundigen op de praktijk en op de rol van de gemeente bij het tot stand komen en in stand houden van samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen. Het hoofdstuk sluit af met een bespreking van landelijk sportbeleid en enkele opmerkingen van de deskundigen hierover.

5.1 *De praktijk*

Een van de deskundigen vertelt dat steeds meer partijen uit de sociale sector de samenwerking zoeken met sportverenigingen. Toch vinden de meeste sportactiviteiten voor deze groepen nog plaats bij commerciële sportaanbieders, zoals fitnesscentra, of op interne sportaccommodaties van de hulpverleningsinstellingen. Dit komt volgens een van de deskundigen onder andere doordat sportverenigingen en organisaties uit het sociale domein nog relatief onbekend zijn met elkaar.

5 Beweegkuur is een programma waarin huisartsen cliënten stimuleren ter preventie meer te gaan sporten en bewegen. Binnen zo’n Beweegkuur wordt een cliënt begeleid door een diëtist en een leefstijladviseur.

Sommige sportverenigingen en sportbonden zijn volgens de deskundigen huiverig om sportaanbod te organiseren voor kwetsbare groepen. Het komt geregeld voor dat vrijwilligers op sportverenigingen niet goed weten hoe zij deze groepen moeten begeleiden. Om deze reden, en om samenwerking tussen opvanginstellingen en sportverenigingen te stimuleren, heeft de Federatie Opvang een handreiking ontwikkelt voor opvanginstellingen. Deze heeft als doel twee voor elkaar nog relatief onbekende werelden met elkaar te verbinden en bevat aanwijzingen over hoe sociale professionals met sportverenigingen in contact kunnen komen en hoe zij met hen kunnen samenwerken.

Als organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen met elkaar samenwerken is het volgens een van deskundigen het belangrijkste dat zij met elkaar in gesprek blijven. Naast de reguliere contacten tussendoor lijkt het verstandig te zijn als zij structureel - eens per (half) jaar - met elkaar praten over wat ze die periode samen hebben gedaan, wat goed ging en wat minder goed ging.

Vaardigheden sportbegeleiders

De deskundigen verschillen van mening over de vaardigheden die trainers en andere sportbegeleiders moeten bezitten om sportactiviteiten voor kwetsbare groepen te begeleiden. Een van hen wijst erop dat vrijwilligers moeten worden ondersteund:

'Vrijwilligers moeten tegemoet worden gekomen. Medewerkers van hulpverleningsinstellingen moeten hen ondersteunen bij het omgaan met deze kwetsbare groep en moeten in ieder geval in het begin aanwezig zijn bij trainingen.'

Een andere geïnterviewde is echter van mening dat vrijwilligers die op sportverenigingen sportactiviteiten voor kwetsbare groepen organiseren en begeleiden, niet over specifieke vaardigheden hoeven te beschikken. Het is volgens deze deskundige vooral belangrijk dat deze mensen plezier ervaren aan het sporten en bewegen. Tijdens het sporten kunnen ze zelf omgaan met hun klachten en/of problemen:

'Mensen kunnen zelf met hun ziekte (of beperking) omgaan en als ze dat niet kunnen moeten ze dat niet op een sportvereniging leren. Wat trainers moeten weten is dat deze cliënten minder aan kunnen en wat sneller geblesseerd zijn dan anderen. Dan kunnen ze ervoor zorgen dat de doelgroep plezier heeft in het sporten.'

Een andere manier om de drempel tot deelname aan activiteiten op sportverenigingen voor kwetsbare groepen te verkleinen is flexibiliteit in het sportaanbod, zo vertelt een van de deskundigen. Voor mensen met een lichamelijke beperking bestaan al verschillende mogelijkheden om te sporten: in eigen teams of door aangepaste sportvormen. Ook voor andere groepen, zoals mensen met straatvrees of mensen met depressieve klachten kan het belangrijk zijn om eerst met elkaar te sporten voordat zij zich mengen onder de reguliere leden van een sportvereniging. Sportverenigingen kunnen bij de organisatie en uitvoering van dit specifieke sportaanbod volgens een van de deskundigen worden ondersteund door organisaties uit het sociale domein en door de lokale overheid.

Kwaliteit en professionaliteit sportactiviteiten

De deskundigen zijn het erover eens dat de sportactiviteit moet aansluiten bij de behoeften en mogelijkheden van de doelgroep. Zij vinden dat trainers en andere begeleiders daarom moeten weten wat de specifieke kenmerken van de doelgroep inhouden. Het is voor organisaties als opvanginstellingen en eerstelijnszorgverleners immer belangrijk dat zij kunnen vertrouwen op een zekere mate van professionaliteit op dit gebied. Om dit vertrouwen te vergroten voorziet het NISB sportaanbieders die een cursus voor Beweegkuur instructeur hebben gevolgd van een keurmerk. Leefstijladviseurs van huisartsenpraktijken weten daardoor welke sportaanbieders ervaring hebben met beweegaanbod voor mensen met chronische beperkingen. Ook in Rotterdam blijkt een dergelijk keurmerk belangrijk te zijn. Organisaties uit de sociale sector die voor hun doelgroep een plek zoeken om te sporten nemen via Rotterdam Sportsupport in eerste instantie contact op met een Sportplusvereniging (Hermens et al., 2012).

Uit de ervaringen van het NISB met de Beweegkuur blijkt dat veel huisartsen die cliënten stimuleren te gaan sporten en bewegen, net als veel cliënten zelf, in eerste instantie denken aan sportaanbod bij fysiotherapeuten of fitnesscentra. Zij hebben meer vertrouwen in de sportbegeleiders die daar werken dan in vrijwilligers op sportverenigingen. En patiënten durven zich niet zomaar te mengen onder de leden van een sportvereniging, omdat zij zich soms schamen voor hun lichamelijke conditie. Het begeleiden van mensen met gezondheidsklachten naar de sportvereniging vraagt volgens een van de deskundigen daarom om een andere manier van denken: het doel moet zijn gedragsverandering van de cliënt, en daarbij past sporten bij een sportvereniging.

Met gedragsverandering wordt bedoeld het bevorderen van een gezonde leefstijl en duurzaam beweeggedrag, vooral preventief dus. De Rotterdamse zorgorganisatie Avant Sanare werkt op deze manier. Zij willen hun cliënten, waarvan een groot deel kampt met depressieve klachten en/of overgewicht, via sportactiviteiten op sportverenigingen structureel aan het sporten en bewegen krijgen.

Samenwerking tussen sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector is volgens de deskundigen ten slotte niet iets dat past bij iedere sportvereniging en waartoe iedere sportvereniging in staat is. Het kan zijn dat leden van een sportvereniging niet open staan voor de doelgroep en/of dat bestuurders, trainers en vrijwilligers niet willen investeren in specifiek sportaanbod, sociale condities en vaardigheden van trainers. Een van de deskundigen schat in dat ongeveer een op de tien sportverenigingen dit tegelijkertijd ambieert en hiervoor is toegerust.

5.2 *De rol van de gemeente*

Wat is volgens de deskundigen nu de rol van de gemeenten bij het tot stand laten komen en in stand houden van samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen. Uit de interviews blijkt ten eerste dat zij het belangrijk vinden dat gemeenten inzicht geven in welke organisaties uit de sociale sector willen samenwerken met sportverenigingen, welke sportverenigingen sportaanbod voor kwetsbare groepen willen en kunnen organiseren, en wat de wensen zijn van de verschillende kwetsbare groepen in de gemeente.

Ten tweede wijzen de deskundigen erop dat beleidsmedewerkers van gemeenten sportverenigingen kunnen ondersteunen bij het kiezen van de doelgroepen waar ze sportaanbod voor kunnen organiseren en uitvoeren. Voor het behalen van gemeentelijke doelstellingen is het volgens hen immers van belang dat de sportactiviteiten op de sportverenigingen zich richten op de doelgroepen van het gemeentelijk (Wmo) beleid. Gemeenteambtenaren kunnen richting geven door aan te geven welke sport- en beweegactiviteiten verschillende kwetsbare groepen aanspreken en welke aanbod op dit gebied in de gemeente nog ontbreekt. Als een organisatie uit het sociale domein en een sportvereniging eenmaal samenwerken, is het volgens de deskundigen ten derde van belang dat de gemeente deze samenwerking in stand houdt. Een van de deskundigen merkt op dat de gemeente hierbij geen sturende rol hoeft

te hebben, maar dat een beleidsmedewerker wel actie kan ondernemen als de samenwerking door omstandigheden minder goed verloopt.

Kortom, de rol van de gemeente bij het tot stand laten komen en in stand houden van samenwerking tussen sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector is driedelig: (1) inzicht geven in de vraag van de kwetsbare groepen - welke sport past bij hen? - en het aanbod dat er is op de sportverenigingen binnen de gemeentegrenzen, (2) het ondersteunen van sportverenigingen en (3) het waarborgen van het aanbod op de sportverenigingen. Waar de nadruk op ligt kan verschillen per gemeente.

5.3 Ontwikkelingen in het nationale sportbeleid: sport en bewegen in de buurt

Het programma 'Sport en Bewegen in de Buurt' is een onderdeel van de landelijke Gezondheidsnota 'Gezondheid dichtbij' (Ministerie van VWS, 2011). De centrale doelstelling van het programma is dat iedereen in Nederland de mogelijkheid heeft in de eigen buurt te kunnen sporten en bewegen.⁶ Deze paragraaf gaat in op de aspecten van het programma die relevant zijn voor de rol van gemeenten bij de samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen.

Buurtsportcoaches

Binnen het programma 'Sport en bewegen in de buurt' hebben buurtsportcoaches een prominente plek. Een buurtsportcoach moet verbindingen leggen tussen de sportsector en andere sectoren, zoals onderwijs, welzijn, kinderopvang en zorg.⁷ Achterliggende gedachte is dat hierdoor meer mensen de mogelijkheid krijgen om te sporten, dat de sportparticipatie toeneemt, en dat sport op deze manier kan bijdragen aan het bereiken van sociaal-maatschap-

6 Vijf landelijke partijen hebben de bestuurlijk afspraken van het programma ondertekend: het ministerie van VWS, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), NOC*NSF, VNONCW en MKB Nederland. Daarnaast zijn het NISB en de Vereniging Sport en Bewegen (VSG) betrokken. NOC*NSF ondersteunt de bonden en daarmee de sportverenigingen. De VSG is een centraal aanspreekpunt en heeft als doel gemeenten te ondersteunen bij de invoering en uitvoering van het nieuwe sportbeleid. Het NISB is een kennisinstituut dat deelneemt aan het programma met als doel het verzamelen en overbrengen van kennis over sport- en beweeginterventies die bijdragen aan de doelstellingen van het programma.

7 Een greep uit de mogelijke functies van een buurtsportcoach: sportleerkracht, trainer/ coach van sportvereniging, begeleider vrijetijdsbesteding en welzijn, instructeur fitnesscentrum, gezondheidsmakelaar (Projectbureau Sport en Bewegen in de Buurt, 2012).

pelijke doelstellingen. Het ministerie van VWS financiert 40 procent van de aanstelling van een buurtsportcoach, die alleen kan worden aangevraagd door een gemeente. De overige 60 procent komt uit gemeentelijke middelen of uit de middelen van een sportaanbieder of een andere betrokken partij. 373 van de 415 gemeenten namen in 2012 deel aan het programma (ministerie van VWS, 2012).

Er is een grote variatie in achtergronden van buurtsportcoaches; in hun doelstellingen, hun werkzaamheden en de sectoren waarin zij werken. Waar de ene buurtsportcoach vanuit een jeugdhulporganisatie werkt aan het begeleiden van jeugdigen met gedragsproblemen naar een sportvereniging, proberen anderen de sportdeelname van senioren te verhogen of te zorgen voor sociaal veilige sportpleinen in de openbare ruimte. De werkzaamheden, die verschillen per buurtsportcoach, zijn grofweg in te delen in uitvoerende, coördinerende en verbindende werkzaamheden, zo vertelt een van de deskundigen.

Sportimpuls

Een andere regeling in het programma 'Sport en bewegen in de buurt' is de Sportimpuls. Sportaanbieders zoals sportverenigingen, sportbuurtwerk organisaties, maar ook zorginstellingen of opvanginstellingen, kunnen een subsidieaanvraag indienen voor het opzetten van een sportactiviteit die deel uitmaakt van de zogenoemde Sportimpuls menukaart. Hier staan sport- en beweeginterventies op die succesvol zijn gebleken, zoals de Schoolsportvereniging of Communities in Beweging. In 2012 zijn 900 aanvragen ingediend waarvan er 170 zijn gehonoreerd. 75 procent daarvan is gericht op jeugd, 35 procent op volwassenen, 27 procent op ouderen en 25 procent op chronisch zieken (ministerie van VWS, 2012).⁸ Het grootste deel van de sport- en beweeginterventies op de menukaart heeft als doelgroep jeugd.⁹ Gemeenten hebben geen (formele) regie over wat door middel van de Sportimpuls in hun gemeente wordt aangevraagd.

8 Sommige interventies op de menukaart van de Sportimpuls hebben meerdere doelgroepen.

9 zie <http://www.effectiefactief.nl/menukaart/> (17/12/2012)

6 *Conclusies en handreiking voor gemeenten*

Wetenschappelijke studies tonen aan dat sportdeelname onder bepaalde condities bijdraagt aan doelstellingen van organisaties uit de sociale sector. Zo kan sportdeelname pro sociaal gedrag bij jeugdigen bevorderen. Het kan zelfvertrouwen vergroten en zelfregulatieve vaardigheden ontwikkelen. Al deze sociaalpsychologische en sociaal-emotionele kenmerken vergroten de zelfredzaamheid en mogelijkheden voor participatie van kwetsbare groepen, zoals jeugdigen met opvoed- en opgroei problemen, vrouwen in de vrouwenopvang en mensen met een psychische beperking.

Aldus biedt samenwerking met sportverenigingen mogelijkheden voor het bereiken van doelstellingen van de Wmo (zie ook Boonstra & Hermens, 2011a).

Maar niet iedere sportvereniging is toegerust om kwetsbare groepen te begeleiden tijdens het sporten, binnen reguliere of aparte teams. Bij een deel van de gemeenten is daarnaast nog geen of weinig samenwerking tussen sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector, zoals jeugdhulporganisaties, opvanginstellingen en GGZ instellingen.

In dit afsluitende hoofdstuk bespreken we allereerst de conclusies van ons onderzoek (paragraaf 6.1). Vervolgens geven we gemeenten handreikingen voor het tot stand laten komen en in stand houden van samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen (paragraaf 6.2). We sluiten af met een blik op de toekomst (paragraaf 6.3).

6.1 *Conclusies*

Uit ons veldwerk blijkt dat bij samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen het initiatief meestal wordt genomen door de professionele organisatie. Hulpverleners signaleren een bepaalde behoefte bij de doelgroep en stellen vast of sport een middel kan zijn om de hulpverleningsdoelen te bereiken. Jeugdhulpverleners kunnen bijvoorbeeld voor sportdeelname kiezen bij jongeren met gedragsproblemen die binnen hun jeugdhulptraject werken aan agressieregulatie. Bij sommige

hulpverleningsinstellingen is de sportbehoefte van cliënten een vast onderdeel van het intakegesprek, bij andere organisaties is dit afhankelijk van de individuele hulpverlener.

Wanneer bij cliënten een sportbehoefte wordt vastgesteld of wanneer de hulpverlener het idee heeft dat sportdeelname kan bijdragen aan het bereiken van de doelen van het hulpverleningstraject, bekijkt de hulpverlener welke sportaanbieder in die behoefte kan voorzien. Om het proces van re-integratie in de samenleving te bevorderen is dit bij voorkeur een reguliere sportvereniging, maar soms is het vanwege de specifieke kenmerken van cliënten nodig om in eerste instantie intern of alleen met gelijkgestemden te sporten. Voor vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld, die vaak meerdere jaren niet hebben gesport en weinig tot geen sociale contacten hebben gehad met andere mensen, is het bijvoorbeeld prettig te beginnen in een vertrouwde omgeving waar alleen vrouwen aanwezig zijn.

De manier waarop samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen tot stand komt is overal anders. Vaak heeft de gemeente, een gemeentelijke stichting of een provinciale sportraad hierin een rol. Er zijn gemeenten die het gewenste sportaanbod vanuit de kwetsbare groepen (de vraag) en het bestaande sportaanbod voor deze groepen (het aanbod) in kaart brengen. Daarnaast zijn er gemeenten die organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen actief met elkaar in contact brengen. In Rotterdam doet de particuliere stichting Rotterdam Sportsupport dit. In kleine gemeenten is dit vaak een taak van de provinciale sportraad.

De rol van de gemeente, of de betrokken gemeentelijke stichting of provinciale sportraad, bestaat hoofdzakelijk uit het bevorderen van contacten tussen de organisaties uit de sociale sector en de sportverenigingen. In sommige gemeenten worden bijeenkomsten georganiseerd om sociale organisaties en sportverenigingen met elkaar te verbinden. Een voorbeeld is een bijeenkomst waarbij verschillende opvanginstellingen worden ontvangen op een maatschappelijke gerichte sportvereniging, een sportvereniging met maatschappelijke ambities (zie paragraaf 2.2). Rotterdam Sportsupport ondersteunt de Sportplusverenigingen bij de organisatie van dit soort bijeenkomsten. Naast het *makelen* zien we dat gemeenten sportverenigingen die kwetsbare groepen opnemen, ondersteunen met kennis en scholing over de specifieke kenmerken van de doelgroepen.

Samengevat hebben de gemeente, de organisaties uit de sociale sector en de sportverenigingen, bijna altijd een eigen rol. De sociale professionals signaleren, verwijzen door en begeleiden de doelgroep. De sportvereniging verzorgt het sportaanbod en de begeleiding aldaar en de gemeente verbindt en ondersteunt daar waar mogelijk en gewenst. Onder faciliteren en ondersteunen verstaan we niet alleen ondersteuning met kennis en scholing, maar ook het wegnemen van fysiek en financiële drempels voor sportdeelname.

Randvoorwaarden voor de samenwerking tussen de sociale sector en sportverenigingen

Er bestaan verschillende voorwaarden die sportdeelname van kwetsbare groepen op sportverenigingen mogelijk maken en die structurele samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen bevorderen. Allereerst zijn dit een aantal voor de hand liggende voorwaarden. De doelgroep moet zelf gemotiveerd zijn om te sporten. Financiële drempels voor sportdeelname, zoals reiskosten, contributie en uitgaven voor kleding of andere benodigdheden, moeten worden weggelaten.¹⁰ Daarnaast moeten er sportverenigingen zijn waar draagvlak is voor het opnemen van kwetsbare groepen.

Hiernaast is er een aantal specifieke voorwaarden die samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen bevorderen. De eerste is dat directies en medewerkers van organisaties uit de sociale sector inzien wat de mogelijkheden zijn van sport. Deze organisaties moeten met andere woorden *sportinclusief denken*, een term die Erica Terpstra aan het einde van de twintigste eeuw al gebruikte in de nota *Wat sport beweegt* (Ministerie van VWS, 1996). Een praktische uitwerking hiervan zou zijn dat sportdeelname binnen onder meer de vrouwenopvang, de jeugdhulpverlening, de maatschappelijke opvang en de geestelijke gezondheidszorg een vast onderdeel is van de intakegesprekken met nieuwe cliënten van deze organisaties. Vaak is dit echter nog afhankelijk van individuele hulpverleners: de één denkt wel aan sport als zinvolle vrijetijdsbesteding of als middel om de hulpverleningsdoelen te bereiken, de ander niet.

Een tweede voorwaarde is dat er sportverenigingen zijn die zijn toegerust voor de begeleiding van kwetsbare groepen, binnen hun reguliere sportaanbod of door specifiek aanbod. Volgens de geïnterviewde deskundigen valt ongeveer één van de tien sportverenigingen binnen dit type sportverenigingen,

10 Veel gemeenten nemen financiële drempels weg door subsidies, zoals een participatiepas of het Jeugdsportfonds (Van der Klein, Van der Toorn, Nederland & Swinnen, 2011).

welke we *vitale maatschappelijk gerichte sportverenigingen* noemen. Een punt van aandacht hierbij is dat bij deze sportverenigingen binnen alle geledingen, dus zowel onder bestuurders, vrijwilligers als leden, draagvlak moet zijn voor samenwerking met organisaties uit de sociale sector en voor het opnemen van kwetsbare groepen. Als er geen draagvlak is bij een sportvereniging kunnen gemeenten een rol spelen om ze hiertoe te verleiden. Sportverenigingen dwingen tot samenwerking met jeugdhulpverleningsinstellingen of de vrouwenopvang kan het vrijwillige karakter van de sportvereniging schaden, zo blijkt uit de literatuur.

Een derde voorwaarde is dat het sportaanbod een bepaalde mate van kwaliteit heeft. Hierbij gaat het vooral om de competenties van de betrokken vrijwilligers. Zij moeten bijvoorbeeld weten hoe om te gaan met jeugdigen met gedragsproblemen of met mensen met een negatief zelfbeeld. Verder is belangrijk dat een kwetsbare sporter door de sportvereniging in de eerste plaats wordt benaderd als sporter en niet het stempel 'anders' krijgt. Ondersteuning van vrijwilligers op dit gebied is een belangrijke taak van de gemeente en een onderdeel van de Wmo. Tegelijkertijd is het belangrijk, zoals blijkt uit de literatuurstudie en het veldwerk, dat de ondersteuning van vrijwilligers bij sportverenigingen beperkt blijft tot hun kernactiviteit: de organisatie van de sport. Trainers, bestuurders en andere vrijwilligers moeten weten hoe de specifieke kenmerken van de kwetsbare groepen van invloed zijn op de wijze waarop zij kunnen deelnemen aan de sport.

Een laatste aandachtspunt dat uit dit en uit eerder onderzoek (Hermens et al, 2012) blijkt, is dat sportinclusief denkende organisaties uit de sociale sector en maatschappelijk gerichte sportverenigingen elkaar op lokaal niveau niet zomaar weten te vinden. Het merendeel van de organisaties uit de sociale sector weet niet welke sportverenigingen in hun gemeente maatschappelijke ambities hebben. En bestuurders en vrijwilligers van maatschappelijk gerichte sportverenigingen weten vaak niet goed hoe zij in contact kunnen komen met organisaties uit de sociale sector. Hier lijkt een belangrijke taak te liggen voor gemeenten.

6.2 *De rol van de gemeente: handreikingen voor beleidsmedewerkers*

Vanuit het gedachtegoed van de Wmo heeft de gemeente de verantwoordelijkheid om te zorgen dat kwetsbare burgers volwaardig kunnen meedoen in de samenleving. Door de verschillende decentralisatieprocessen binnen het sociaal beleid neemt het aantal verantwoordelijkheden van gemeenten op dit

gebied toe. De decentralisatie zet zich voort binnen de gemeentegrenzen, waar de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het sociaal beleid wordt doorgeschoven naar organisaties uit het sociale domein, vrijwilligersorganisaties en burgers. Dit werpt bij veel gemeenten de vraag op hoe zij kunnen sturen op een succesvolle en effectieve uitvoering. Het bevorderen van samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen is een manier waarop dit kan.

Dit onderzoek laat zien dat beleidsmedewerkers van gemeenten bij het tot stand laten komen en in stand houden van samenwerking tussen professionele organisaties vanuit het sociale domein en sportverenigingen, een stimulerende, verbindende en ondersteunende rol hebben. Zij hebben een regisserende taak en zien erop toe dat de samenwerking goed verloopt en het sportaanbod voor kwetsbare groepen voldoende kwaliteit heeft. Hieruit leiden we drie rollen van de gemeente af:

1. De gemeente als pleitbezorger van sport als middel voor kwetsbare groepen.
2. De gemeente als makelaar tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen.
3. De gemeente als kwaliteitsbewaker van sociaal sportaanbod.

In deze afsluitende paragraaf geven we gemeenten concrete handreikingen hoe zij deze rollen kunnen invullen.

1. De gemeente als pleitbezorger van sport als middel voor kwetsbare groepen

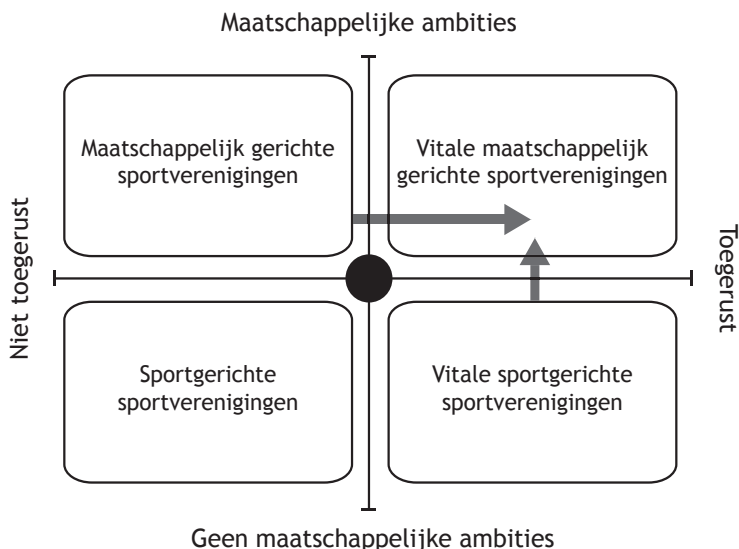
Als gemeenten het belangrijk vinden dat organisaties vanuit het sociale domein sport gebruiken voor het bereiken van hun doelstellingen, is het allereerst belangrijk dat zij deze organisaties stimuleren *sportinclusief* te denken. Om sportinclusief denken binnen organisaties uit de sociale sector en bij hun medewerkers (ambulant begeleiders en hulpverleners) te bevorderen kunnen gemeenten een medewerker aanstellen, die dit agendeert bij deze organisaties. Dit lijkt een taak voor een buurtsportcoach.

In grote steden zou per sector - afhankelijk van de lokale situatie bijvoorbeeld één voor jeugd, één voor maatschappelijke opvang, en één voor mensen met een lichamelijke beperking - een buurtsportcoach kunnen worden aangesteld. Deze buurtsportcoaches hebben bij voorkeur een achtergrond in de sociale sector, zodat ze weten op welke manier sport een middel kan zijn om de doelstellingen van de organisaties uit het sociale domein te bereiken.

De organisatie van de sport blijft dan een rol van de sportaanbieders. In de gemeente Rotterdam wordt ervaring opgedaan met deze werkwijze. Figuur 1 in paragraaf 2.2 maakt het onderscheid inzichtelijk tussen sportgerichte en maatschappelijk gerichte sportverenigingen. Iedere sportvereniging, ook de sportgerichte, heeft een belangrijke plek in de samenleving. Mensen komen er samen, sporten er en kunnen er zichzelf ontplooien door het doen van vrijwilligerswerk. Maatschappelijk gerichte sportverenigingen hebben daarnaast extra maatschappelijke ambities, zoals het opnemen van kwetsbare groepen.

In gemeenten waar organisaties uit de sociale sector sportinclusief denken moet een substantieel deel van de sportverenigingen een vitale maatschappelijk gerichte sportvereniging zijn. Gemeenten kunnen het aantal van dit type sportverenigingen op twee manieren verhogen. Ten eerste door maatschappelijk gerichte sportverenigingen toe te rusten voor maatschappelijke activiteiten. Ten tweede door vitale sportgerichte sportverenigingen te verleiden tot het opnemen van kwetsbare groepen in het reguliere sportaanbod of tot het verzorgen van specifiek sportaanbod. Verleiden kan enerzijds door hen te laten zien dat het de sportvereniging zelf ook wat oplevert: een beter imago, nieuwe leden en ingangen voor nieuwe sponsors. Anderzijds kunnen gemeenten deze sportverenigingen belonen, bijvoorbeeld met extra subsidies. Figuur 2 geeft de mogelijke transitie van sportverenigingen weer waar gemeenten op kunnen sturen.

Figuur 2 Mogelijke transitie van sportverenigingen waar gemeenten op kunnen sturen

2. De gemeente als makelaar tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen

Gemeenten kunnen vraag en aanbod in beeld brengen. Met vraag bedoelen we hier het type sportactiviteiten dat organisaties vanuit de sociale sector willen gebruiken voor het bereiken van hun doelstellingen, en die aansluiten bij de uiteenlopende sportwensen en -behoeften van verschillende kwetsbare groepen. Onder aanbod verstaan we de sportverenigingen die het kwetsbare groepen willen opnemen. Dit valt niet alleen onder de verantwoordelijkheid van de gemeentelijke sportafdeling. Juist Wmo ambtenaren en beleidsmedewerkers Welzijn of Jeugd zouden op de hoogte moeten zijn van de sportmogelijkheden voor kwetsbare groepen.

Naast het in kaart brengen van vraag en aanbod kunnen gemeenten actief bijdragen aan het tot stand laten komen van samenwerking tussen organisaties uit het sociale domein en sportverenigingen. Dit kan door bijeenkomsten te organiseren waarin sportinclusief denkende organisaties uit het sociale domein en vitale maatschappelijk gerichte sportverenigingen bij elkaar worden gebracht. Om de samenwerking te consolideren kunnen medewerkers van de gemeente, of van een stichting zoals Rotterdam Sportsupport, vervolgens betrokken blijven als onafhankelijke partij.

Gemeenten kunnen een medewerker - een buurtsportcoach - aanstellen die het sportaanbod voor kwetsbare groepen in beeld brengt en die als verbinder fungeert voor organisaties uit de sociale sector die sport willen gebruiken als middel voor het bereiken van hun doelstellingen. Bij grote gemeenten kunnen dit meerdere medewerkers zijn die ieder een eigen gebied onder hun hoede nemen. Bij kleine gemeenten kan een medewerker van de provinciale sportraad dit doen voor een aantal gemeenten samen.

3. De gemeente als kwaliteitsbewaker van sociaal sportaanbod

Gemeenten kunnen sturen op kwalitatief sportaanbod voor kwetsbare groepen door trainers, andere vrijwilligers en bestuurders van sportverenigingen hierbij te ondersteunen. Verenigingsondersteuners van de gemeente, van een lokale stichting of van de provinciale sportraden zouden in ieder geval moeten weten welke mogelijkheden er zijn om de deskundigheid bij partijen uit de sportsector, zoals de sportbonden en NOC*NSF te bevorderen. Daarnaast zou bekend moeten zijn wat hiertoe mogelijk is binnen de sociale sector, zoals bij organisaties als de Federatie Opvang, Centra voor Jeugd en Gezin of Bureau Jeugdzorg. Echter, sportvrijwilligers moeten geen hulpverleners worden. Deskundigheidsbevordering moet gaan over het verzorgen van een sociaal veilige sportomgeving voor de doelgroep. De sociale partij blijft verantwoordelijk voor de hulpverlening en voor het bereiken haar eigen doelstellingen.

Daarnaast kunnen gemeenten de kwaliteit waarborgen door de regie te behouden op wat zich in en om de gemeente afspeelt op sportgebied. Dit betekent dat zij erop toezien dat het sportaanbod voor kwetsbare groepen verspreid is over verschillende sporten en over verschillende locaties binnen de gemeente. Gemeenten kunnen de sportinclusief denkende organisaties uit de sociale sector bovendien verbinden met de vitale maatschappelijk gerichte sportverenigingen. Als gemeenten deze sportverenigingen voorzien van een bepaald 'kwaliteitskeurmerk', zoals de Sportplusverenigingen in Rotterdam, weten organisaties uit de sociale sector zelf bij welke sportverenigingen zij terecht kunnen.

Ten slotte kunnen gemeenten de kwaliteit van de samenwerking beïnvloeden. De meest voor de hand liggende manier is dat zij na het tot stand komen van de samenwerking een vinger aan de pols houden en ingrijpen indien nodig. Het door onderzoekers van Wageningen Universiteit ontwikkelde *HALL framework* biedt hier aanknopingspunten voor. Volgens dit framework is het ten eerste belangrijk dat een derde partij, de gemeente of een onafhankelijke stichting binnen een gemeente, zorgt voor een gedeelde missie. De missie zou kunnen zijn om zoveel mogelijk mensen van een specifieke doelgroep,

bijvoorbeeld jongeren binnen jeugdhulptrajecten, aan het sporten te krijgen op een sportvereniging. Dit helpt de jeugdhulporganisatie bij het bereiken van hun hulpverleningsdoelen en het helpt de sportvereniging bij het werven van nieuwe leden. Daarnaast kunnen gemeenten een duidelijke rolverdeling en verdeling van verantwoordelijkheden verzorgen, waarbij het zeker bij sportverenigingen belangrijk is dat de verschillende partijen hun kernfunctie behouden.

6.3 *De toekomst*

Structurele samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen is een relatief nieuw fenomeen. In de meeste gevallen is er nog weinig aandacht voor het ‘volgen’ van de kwetsbare sporters en ontbreekt het aan beschrijvingen van voor organisaties uit de sociale sector succesvolle interventies op sportverenigingen. Om hier meer grip op te krijgen is het belangrijk dat succesvolle elementen van deze sportactiviteiten en van de samenwerking tussen organisaties uit de sociale sector en sportverenigingen worden beschreven. Hoe moeten de sportactiviteiten worden opgezet willen deze bijdragen aan de doelen van hulpverleningstrajecten? Voor welke doelgroepen werkt sportdeelname op sportverenigingen, en voor welke niet? En als het werkt, wat zijn dan de succesvolle mechanismen? Kan worden toegewerkt naar goed beschreven en eventueel ook effectieve interventies?

Om deze vragen te beantwoorden is kennisdeling tussen verschillende gemeenten en tussen organisaties uit de sociale sector belangrijk, zo geven ook de door ons gesproken deskundigen en beleidsmedewerkers aan. Ook belangrijk is inzicht in de schaalniveaus waarop wordt geopereerd: in kleine gemeenten kan de makelaarsrol prima vervuld worden door een gemeente-ambtenaar en is samenwerking tussen verschillende gemeenten een optie. In grote gemeenten is het aantal instellingen, organisaties en sportverenigingen dermate groot, dat dit moet worden gespreid over verschillende medewerkers die ieder in een eigen gebied werken.

Landelijke ontwikkelingen bieden voor organisaties uit de sociale sector mogelijkheden bij het gebruiken van sport als middel voor het bereiken van hun doelstellingen. Eén van de mogelijkheden is het aanstellen van een buurtsportcoach, die bij voorkeur werkt als professional in de sociale sector en niet vanuit de sportkant. Verder kunnen gemeenten sportverenigingen en organisaties uit de sociale sector stimuleren om gezamenlijk een subsidieaanvraag in te dienen bij de Sportimpuls, en hen hierbij ondersteunen.

Sportaanbieders kunnen hier ook op eigen initiatief een aanvraag indienen. Om het overzicht te behouden is het voor het gemeentelijk sportbeleid zaak zicht te houden op alle aanvragen die door sportaanbieders uit de gemeenten zijn ingediend, ook als deze niet worden gehonoreerd.

Tot slot: een overgang naar sportinclusief denken is niet alleen voor organisaties uit het sociale domein relevant. Als gemeenten willen sturen op het gebruik van sport als middel voor het bereiken van maatschappelijke doelen, moet deze omslag ook binnen de gemeentelijke organisatie worden gemaakt. Sport moet ook op het netvlies staan van welzijns-, jeugd- en Wmo-ambtenaren, en van medewerkers van het Wmo-loket.

Literatuur

Boessenkool, J., Waardenburg, M. & Lucassen, J. (2011). Toekomst van de sportvereniging: hoe nu verder? In: Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M. & Kemper, F. (red.). *Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Boonstra, N. & Hermens, N. (2012). Sport als medicijn. In: J. Uitermark, A.-J. Gielen, & M. Ham (red.), *Wat werkt nu eigenlijk? Politiek en praktijk van sociale interventies* (pp. 180-191). Amsterdam: Van Gennep.

Boonstra, N. & Hermens, N. (2011a). *Sportieve kansen met de Wmo. Over de inzet van sport voor burgerparticipatie, sociale samenhang en preventief jeugdbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N. & Hermens, N. (2011b). *De maatschappelijke waarde van sport. Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Breedveld, K., Bruining, J.W., Dorsellaer, S. van, Mombarg, R. & Nootebos, W. (2010). *Kinderen met gedragsproblemen en sport. Bevindingen uit de literatuur en uit recent cijfermateriaal*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut

Dekker, P. & Hart, J. de (2010). Vrijwilliger in de sport. In: A. Tiessen-Raaphorst, D. Ver-beek, J. de Haan & K. Breedveld (red.). *Sport: een leven lang. Rapportage Sport 2010*. Den Haag/Den Bosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/W.J.H. Mulier Instituut.

Diamonds, A. & Lee, K. (2011). Interventions Shown to Aid Executive Function Development in Children 4 to 12 Years Old. *Science*, 333: 959-964.

Groot, M. de (2008). *Maatschappelijk actieve sportverenigingen in beeld; Een onderzoek naar de maatschappelijke activiteiten van Amsterdamse sportverenigingen*. Amsterdam: DSP-groep BV.

Gruijter, M. de & Marissing, van E. (2011), Participatie van kwetsbare burgers: rol brede welzijnsprofessional onontbeerlijk. *Sociaal Bestek* 73 (5), pp.8-11.

Haudenhuyse, R.P., Theeboom, M. & Coalter, F. (2012). The potential of sports-based social interventions for vulnerable youth: implications for sport coaches and youth workers, *Journal of Youth Studies*, 15:4, 437-454.

Hildebrand, V., Chorus, A., & Stubbe, J. (2010). *Trendrapport bewegen en gezondheid 2008/2009*. Leider: TNO.

Hermens, N., Jansma, A., Meere, F. de & Verhoogt, P. (2012). *Sportplusverenigingen gestart, Rotterdam vooruit? Hoe Rotterdamse sportverenigingen bijdragen aan het bereiken van stedelijke doelstellingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Huygen, A., Marissing, E. van & F. de Meere (2009). Samenwerken bij buurtverbetering: de Wmo als impuls. Wmo Kennis Cahier 3. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Janssens, J.W. (2011). *De prijs van vrijwilligerswerk. Professionalisering, innovatie en veranderingsresistentie in de sport*. Lectorale rede. Amsterdam: HVA publicaties.

Klein, M. van der, Toorn, J. van der, Nederland, T. & Swinnen, H. (2011). *Sterk en samen tegen armoede. Gemeenten en maatschappelijk middenveld in het Europees Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Klerk, M. de, Gilsing, R. & Timmermans, J. (2010). *Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2007-2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Koelen, M., Vaandrager, L., & Wagemakers, A. (2012). The healthy alliances (HALL) framework: prerequisites for success.

Lucassen, J. (2010). Professionalisering van sportverenigingen: sterke verenigingssport vraagt professionalisering op maat. *SportLokaal*, (5)2, 37-39.

Lucassen, J. & Roest, J. van der (2011). Samenwerking, hybridisering en fusies bij sportverenigingen. In: Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M. & Kemper, F. (red.). *Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Ministerie van VWS (2012). *Kamerbrief: voortgang programma Sport en Bewegen in de Buurt*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Ministerie van VWS (2011). *Gezondheid dichtbij. Landelijke nota gezondheidsbeleid*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Ministerie van VWS (1996). *Wat sport beweegt. Contouren en speerpunten voor het sportbeleid van de rijksoverheid*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Sandford, R.A., Duncombe, R., & Armour, K.M. (2008). The role of physical activity/sport in tackling youth disaffection and anti-social behaviour. *Educational Review*, 60(4): 419-435.

Stavenuiter, M., Dongen, M.C. van & Toorn, J. van den (2012). *Kantelen in Nieuwegein. Zelfredzaamheid, ondersteuning en professionalisering in het perspectief van de compensatieplicht*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Uitermark, J. & Beek, K. van (2010). Gesmoorde participatie. De schaduwkanten van 'meedoen' als staatsproject. In: I. Verhoeven & M. Ham (red.) *Brave burgers gezocht* (pp. 227-239). Amsterdam: Van Gennep.

Verweel, J., Janssens, J., & Roques, C. (2005). Kleurrijke zuilen. Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen. *Vrijetijdstudies*, 4.

Colofon

Deze publicatie komt uit binnen het VWS programma De sociale gemeente, gericht op het versterken van de bestuurskracht van gemeenten op het sociale domein. Onderdeel van dit programma zijn de kennisdatabank en de vraaggestuurde kennis op maat. Zie hiervoor onze website www.wmotogo.nl.

Opdrachtgever	Ministerie van VWS Programma De sociale gemeente/Wmo to go
Auteurs	Drs. N.J. Hermens, A. Jansma, MSc, dr. E. van Marissing
Redactie	Prof. dr. J.C.J. Boutellier, drs. T. Nederland, dr. M.M.J. Stavenuiter
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Foto omslag	Peter de Jong Fotografie
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.wmotogo.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via de website:
<http://www.wmotogo.nl>

ISBN 978-90-5830-573-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2013.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Kenniscabier

Wetenschappelijke studies tonen aan dat sportdeelname onder bepaalde condities bijdraagt aan doelstellingen van organisaties uit de sociale sector. Gemeenten kunnen de samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector, zoals opvang- en welzijnsinstellingen, stimuleren en bestendigen.

In deze rapportage is te lezen hoe gemeenten allereerst sportinclusief denken binnen de sociale sector kunnen bevorderen. Ten tweede kan de gemeente als verbinder fungeren tussen deze organisaties en sportverenigingen. Ten derde hebben gemeenten een taak in het waarborgen van de kwaliteit van sociaal sportaanbod. In deze rapportage vinden gemeenten praktische handreikingen voor de invulling van deze rollen.

www.wmotogo.nl

